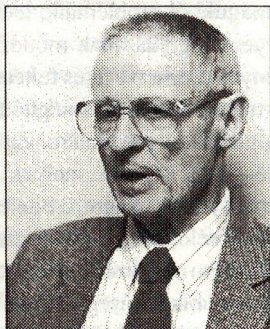


Öngyilkosság

A legtöbb eset megelőzhető

Joseph R. Rowan, a Nemzetközi Büntetőjogi Társaság elnöke, több mint ötven évig dolgozott a büntetés-végrehajtásban. Ennek tapasztalatait írta meg könyveiben, tanulmányaiban. Ő írta az Egészségvédelem a börtönökben és fegyházakban szócikket az Encyclopaedia Britannicában, az Amerikai Börtönök Szövetsége díjat nevezett el róla, és a fogva tartott fiatalok országos szervezete is kitüntette kiemelkedő munkásságáért. Jelenleg egy fiatalokúaknak segítő tanácsadó szervezet igazgatója. Az 1870-ben alapított American Correctional Association, az amerikai javítóintézetek egyesületének tagjaként részt vett a börtön-egészségügyi és elmeorvosi alapelvek kidolgozásában. Az alábbiakban közöljük a börtönbeli öngyilkosságok megelőzéséről írt kézikönyvének rezüméjét.



Majdnem minden börtönben, fogdában elkövetett öngyilkosság megelőzhető lenne. A legtöbb haláleset oka a börtönökben nem az emberölés, hanem az öngyilkosság.

A büntetés-végrehajtási szakembereket váratlanul érte, hogy az egyszemélyes cellarendszer bevezetésével az utóbbi években megemelkedtek a börtönökben és fogdában a pereket kísérő öngyilkosságok. Angliában, ahol több évtizede alkalmazzák ezt a rendszert, magas az öngyilkosságok száma. Amikor a túltelítettség következtében rákényszerültek a többszemélyes zárak használatára, az öngyilkosságok száma azonnal lezuhant.

Ma az angol börtönök nagy részében három-négy személyes zárak vannak, mert a szakemberek szerint a társas cellák rendszere humánusabb, mint az elszigeteltség. Az egyszemélyes cellák használata mellett szóló első számú érv a homoszexuális támadások és egyéb inzultusok, illetve a gyilkosságok megelőzése. Ez a rendszer azonban sokkal több áldozatot követel. Az egymás mellett sorakozó egyszemélyes zárakban nemcsak azért gyakoribb az öngyilkosság, mert nincsenek cellatársak, akik be tudnának avatkozni, hanem azért is, mert kisebb a megfigyelés lehetősége. Egy 1981-ben készült felmérés szerint az öngyilkosságok kétharmada ilyen cellákban történt.

Ebből a szomorú helyzetből még súlyosabb krízis alakulhat ki, ha mereven ragaszkó-



dunk az egyszemélyes cellák bevezetéséhez, és nem tesszük meg a kellő intézkedéseket a következmények elkerülésére.

A megelőzés leglényegesebb tényezője a megfelelő létszámú, jól képzett személyzet és az új fogvatartottak alapos szűrése. A fogvatartottak környezetét úgy kell kialakítani, hogy az minél kevesebb alkalmat, lehetőséget adjon az öngyilkosságra, és minél többet a potenciális öngyilkosok állandó megfigyelésére. A börtönök alkalmassá tehetők erre. Az amerikai orvosszövetség börtönegészségügyi szervezetéhez tartozó 177 büntetés-végrehajtási intézményben jelentősen csökkentek az öngyilkosságok, és növekedett a lefolytatható tárgyalások száma, ami szintén az öngyilkosságok megelőzésének köszönhető. Egyes fogdáknak a személyzet jelentései alapján pszichológusok foglalkoznak a lehetséges öngyilkosokkal. Vannak börtönök, amelyek a helyi pszichiátriai intézetektől kapnak segítséget. A legtöbb intézménynek azonban egyedül a felkészült, körültekintő személyzet megelőző tevékenységére kell támaszkodnia.

Az újonnan épülő büntetés-végrehajtási intézményeknél a fenntartó szerveknek alapos előkészítés után kell döntenüik, hogy a leendő lakók egy- vagy többszemélyes zárkákban, illetve hálótermekben aludjanak-e. Néhány nagyvárosban előnyben részesítik a hálótermes modellt. Az ilyen börtönök felépítése kevesebbe kerül, a megfelelően kiképzett személyzet, az újonnan belépők szűrése, az állandó megfigyelés azonban itt is elengedhetetlen az öngyilkosságok, a homoszexuális támadások, az inzultusok vagy gyilkosságok megelőzéséhez.

A börtönön belül elkövetett gyilkosságok száma kisebb, mint az öngyilkosságoké, de a homoszexuális inzultusok sokkal több életet döntenek romba. Az ilyen támadások száma szinte megállapíthatatlan, mert többségük titokban marad.

A szakemberek az egyszemélyes zárkákat alkalmasnak tartják a fogva tartásra, ha azokban megfelelő létszámú és kellően képzett személyzet felügyelete alatt vannak a potenciális öngyilkosok. A kisebb amerikai börtönök többségében azonban éjszakánként, amikor a legtöbb öngyilkosság történik, egyetlen ember van szolgálatban, akinek minden feladatot egyedül kell ellátnia. A zárkák általában nehezen ellenőrizhetők, és az ór hiába fedezné fel az öngyilkosjelöltet, sokszor képtelen lenne intézkedni. Ezért ha a személyzet létszáma nem bővíthető, segítőköt, önkénteseket kell igénybe venni.

Ha erre sincs mód, megoldást jelenthet, hogy a potenciális öngyilkossal szomszédos vagy szemközti zárkában lakó rabra bízzák a delikvens felügyeletét. Azokban a létesítményekben, amelyek építészeti szempontból nem alkalmasak erre, más megoldást kell találni. Ilyenkor lehet a többszemélyes cellát vagy a hálótermet alkalmazni, ahol a rabtársak feladata a megfigyelés, illetve a személyzet riasztása is, de jelenlétük legalábbis zavaró. Ezzel a módszerrel nem egy tragédia elkerülhető: a legtöbb hálótermes rendszerű börtönben, amelyben a lehetséges öngyilkosokat nem szigetelik el környezetüktől, valójában ezért kevesebb az öngyilkosság.

Az új börtönöket tervező építészek nem mindig számolnak az öngyilkosokkal. A fémrudak, kiálló vízcsapok, szellőzőrácsok, nyílásfedők alkalmasak lehetnek egy hurok rögzítésére. Szintén építészeti hanyagságra vall, hogy a legtöbb ellenőrzőszobából nem lehet teljesen belátni a cellákat, vagy az ajtókon csupán egy résnyi megfigyelőnyílás van. Akad

börtönigazgató, aki szerint le kellene szerelni a zárak ajtaját, hogy az őrk láthassák, mi történik odabenn. Más igazgatók úgy vélekednek, hogy a régi, rácsos ajtók sokkal alkalmasabbak voltak a rabok megfigyelésére, és ezt ma biztonsági üveggel lehetne pótolni: legalább az ajtók felső részébe ilyen kellene építeni. Nem egy börtönépületben az őrk szobája olyan ügyetlenül van elhelyezve, hogy a második szintet majdnem lehetetlen megfigyelni.

A gyengélkedőszobák ajtaján általában csak egy keskeny, üveges vagy üvegezetlen nyílás található, azzal az ürüggyel, hogy a magánéletre is szükség van, holott a tapasztalat azt mutatja, hogy a sötét szobák, rossz kilátással, depressziót okoznak, mindamellett nagyon nehéz ellenőrizni azokat.

Az amerikai börtönök lakói között a leggyakrabban azok követnek el öngyilkosságot, akik

1. első börtönbüntetésüket töltik, vagy előző büntetésük, letartóztatásuk nem volt szigorú;

2. 20-25 éves, egyedülálló, többnyire fehér férfiak;

3. nem túl súlyos vád miatt, nemegyszer részegen kerültek be;

4. depresszióra hajlamosak, szégyent és büntudatot éreznek, amiért börtönbe kerültek,

5. az öngyilkosságot este vagy éjszaka, sötétben követik el, általában a letartóztatást követő három órán belül;

6. korábban valószínűleg nem próbálkoztak öngyilkossággal, nincs pszichés zavaruk, ilyenmiről nincs dokumentum.

A börtönben elkövetett öngyilkosságok számának csökkentésére nem megoldás az a gyakorlat, hogy szabadlábra helyezik a letartóztatottakat, vagy kórházba, detoxikálóba utalják őket. Ha az ügy megkívánja a fogva tartást, akkor bent kell tartani a delikvenst, de különleges megfigyelőcellákban állandóan szemmel kell tartani. A legtöbb embert könnyebben keríti hatalmába a depresszió, amikor kezd kijózanodni. Ehhez járul az első letartóztatás traumája, a felvételi adminisztráció megaláztatása, a cellába zártság magánya, a furcsa szagok, a büntudat, a lelkiismeret-furdalás.

Egyéb, kevésbé általános, de fontos figyelmeztető jelek lehetnek:

1. a korábbi öngyilkossági kísérletek;

2. a dokumentált pszichés zavarok, betegségek;

3. az elkövetett bűncselekmény súlyossága;

4. a reménytelenség, különösen azoknál, akik már voltak börtönben, de most komolyabb vádakkal kerültek szembe.

Hogyan lehet felismerni az öngyilkosjelöltet? A felvételt végzőknek alaposan ki kell kérdezniük a letartóztatottakat, és mindent fel kell jegyezniük. A kérdőívet a megfigyelési szempontoknak megfelelően kell összeállítani, és feltétlenül tartalmaznia kell a személyiséggel kapcsolatos legfontosabb adatokat. A tapintatos adatfelvétel, az űrlap kitöltése könnyen megtanulható, nem kell hozzá magasan képzett szakember. Az előző öngyilkossági kísérletekről, érzelmi, lelki problémákról föltett kérdések várhatóan felszínre hozzák az öngyilkosságra való hajlam tüneteit, amelyek életbevágóan fontosak a megelőzés szempontjából.

Intő jel a reménytelenség, elkeseredettség, a negatív önértékelés, az alkalmatlanság, tehetetlenség, kilátástalanság érzése.

A személyzet elfogadó viselkedése életet menthet, a kemény, elutasító magatartás azonban ösztönözheti az öngyilkosságot. A szakértők általában egyetértenek abban, hogy az öngyilkosságok megelőzhetők. Ha viszont nem fordítanak kellő figyelmet a fogvatartottra, azzal hozzájárulnak a tragédiához. Ezért tartja fontosnak az igazságszolgáltatás a börtönszemélyzet kiképzését, folyamatos ellenőrzését, a felügyelet hibáinak kiküszöbölését.

A büntetés-végrehajtásban dolgozóknak azonban nemcsak az öngyilkosságok okozhatnak gondot. Naponta meg kell birkóznunk a létszámnövekedésből eredő problémákkal, a rabok közötti inzultusokkal. Nehezíti helyzetüket a pénzhiány, a rabok egészségügyi ellátásának elégtelensége is. Az állandó feszültség, az adófizetők panaszai, az ellenük indított perek következtében romlik a börtönszemélyzet morálja.

Joseph R. Rowan

(Fordította: Udvarhelyi András és Udvarhelyi Bálint)